

† Ὁ Μητροπολίτης
Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως
Ἰερεμίας

Μακαριώτατε
Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος

κ.κ. ΙΕΡΩΝΥΜΕ,

Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν μεγάλη τιμὴ στό ταπεινὸ μου πρόσωπο νὰ ὀμιλήσω ἐνώπιον τῶν Σεβασμιωτάτων πατέρων Ἱεραρχῶν, τῶν συγκροτούντων τὴν Ἱεραρχία τῆς Ἑλλαδικῆς μας Ἐκκλησίας, σέ θέμα ἐξόχως σημαντικό καὶ σοβαρό.

Πρόλογος

Τό θέμα, Σεβασμιώτατοι πατέρες, τό ὁποῖο μοῦ δόθηκε νὰ ἀναπτύξω εἶναι: «*Θεολογική καὶ ἀνθρωπολογική θεώρηση τῆς οἰκογενείας*». Μετά ἀπό σκέψη ἐνόησα ὅτι τό θέμα θέλει νὰ πει, ποιά εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων γιὰ τὴν οἰκογένεια, ἀλλά καὶ ποιούς προβληματισμούς ἀντιμετωπίζει στήν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ὁ θεσμός αὐτός σήμερα.

Ἐπειδὴ ἔχω ζωηρά τὴν ἐπιθυμία νὰ γράψω μία *Θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης* προορισμένη γιὰ τόν λαό, νὰ γράψω δηλαδή μέ ἀπλότητα τὴν διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σέ θέματα πίστεως καὶ ἠθικῆς, παρακαλῶ, Μακαριώτατε Πάτερ καὶ Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Πατέρες, νὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ τό δοθέν μοι θέμα νὰ τό ἀναπτύξω κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ θέλω νὰ τό κάνω αὐτό γιὰ νὰ δείξω, σήμερα μάλιστα πού παραθεωρεῖται ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, γιὰ νὰ δείξω, λέγω, πόσο ὑψηλὴ διδασκαλία ἔχει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας. Δέν εἶναι ὅμως δυνατόν στά κλειστά καὶ περιορισμένα ὄρια μιᾶς συντόμου ὀμιλίας νὰ παρουσιάσω ὅλη τὴν διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπὶ τοῦ θέματος, γι' αὐτό θά ἀρκεσθῶ στά πλέον βασικά.

Περὶ οἰκογενείας εἶναι τό θέμα μου, ἀλλά ἡ οἰκογένεια συνδέεται στενότερα μέ τό θέμα τοῦ γάμου, ἀπό τόν ὁποῖον προέρχεται καὶ ἀπό

τόν ὅποιον συνίσταται ἡ οἰκογένεια. Ἡ Παλαιά Διαθήκη, Σεβασμιώτατοι πατέρες, ὁμιλεῖ περί γάμου ἢ, γιά νά τό πῶ καλύτερα, ἡ Παλαιά Διαθήκη ὁμιλεῖ μόνο περί τοῦ γάμου καί ὄχι περί παρθενίας· γιατί ἡ παρθενία ἀρχίζει κυρίως μέ τόν «Ἀρχιπάρθενον Χριστόν», ὅπως τό λέγει κάποιο πατερικό κείμενο.¹ Περί παρθενίας ὁμιλεῖ ἡ Καινή Διαθήκη καί ὄχι ἡ Παλαιά. Ἀνεπτυγμένες ἀσκητικές καί ἐγκρατιτικές τάσεις πρὸς ἀποφυγή τοῦ γάμου δέν παρουσιάζει ἡ Παλαιά Διαθήκη. Ἡ Παλαιά Διαθήκη λοιπόν ὁμιλεῖ μόνο περί γάμου καί οἰκογενείας καί ἔχει, ἐπαναλαμβάνω, ὠραία καί πρωτότυπη διδασκαλία περί αὐτῶν. Παρατηρεῖται ὅμως στήν περί γάμου διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τό γενικό ἐκεῖνο σχῆμα πού ἐκφράζει τό περιεχόμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Καί τό περιεχόμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι γενικά: *Δημιουργία - Πτώση - Ἀναδημιουργία*.

Ἔτσι, μέ τήν διαίρεση αὐτή, διαφορετικά παρουσιάζει ἡ Παλαιά Διαθήκη τόν γάμο ἀπό τήν ἀρχή, στήν ὑψηλή του τοποθέτηση κατά τήν δημιουργία· διαφορετικά κατά τήν ἁμαρτία τῶν πρωτοπλάστων καί ἔπειτα· καί διαφορετικά πάλι στά μετέπειτα χρόνια, ὅταν μέ τά δυνατά κηρύγματα τῶν Προφητῶν γίνεται ἀγώνας γιά τήν ἐπαναφορά τῆς ὑψηλῆς, ὅπως στήν ἀρχή, τοποθετήσεως τοῦ γάμου. Τήν ταπεινή μου ὁμιλία θά τήν χωρίσω κατά τήν τριπλῆ αὐτή διαίρεση: α) Ὁ γάμος κατά τήν δημιουργία· β) Ὁ γάμος καί ἡ οἰκογένεια κατά τήν πτώση· καί γ) Ὑψηλή διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περί τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογενείας.

Α' Ὁ γάμος κατά τήν δημιουργία*

(α) Ὅπως τό παρουσιάζει ἡ Παλαιά Διαθήκη τό θέμα, ὁ γάμος θεσπίστηκε ἀπό Αὐτόν τόν Ἴδιο τόν Θεό ἀπό τήν ἀρχή, κατά τήν δημιουργία. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός εἶπε στούς Φαρισαίους: «*Οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καί θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;*» (Ματθ. 19,4). Γιά τόν ἕνα ἄνδρα Ἀδάμ δόθηκε μία γυναίκα, ἡ Εὐα, ἡ ὁποία λέγεται ὅτι εἶναι «*ὅμοιος αὐτῶν*» (Γεν. 2,20). Τήν στενή σχέση τοῦ ἄνδρα καί τῆς γυναίκας τήν ἐκφράζει πρῶτον μέν τό ἄσμα τοῦ ἄνδρα πρὸς αὐτήν «*τοῦτο νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καί σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός*

μου» (Γεν. 2,23) και δεύτερον, ή όνομασία τής γυναικός, όπως αυτή μάλιστα φαίνεται καλύτερα στό Έβραϊκό κείμενο: «Ίσά», λέγεται ή γυναίκα, γιατί ό άνδρας καλεϊται «Ίσ». Έτσι τό ειπε ό Αδάμ, μέ τόν άλλον του λόγο, όταν μέ έκπληξη και θαυμασμό ειδε μπροστά του τήν γυναίκα, πού του εδωσε ό Θεός: «Αύτη κληθήσεται γυνή (= άνδρίς) ότι εκ του άνδρός αυτής ελήφθη αυτή» (Γεν. 2,23). Η δέ δημιουργία του άνδρα και τής γυναίκας αποβλέπει στον μεταξύ τους γάμο και τήν δημιουργία οικογενείας, γι' αυτό και λέγει ή Γένεση γι' αυτούς τώρα κατά τήν δημιουργία τους: «Έσονται οί δύο εις σάρκα μίαν» (Γεν. 2,24).

(β) Υπάρχει όμως ένα θεολογικό ερώτημα: Πώς θά ήταν ή σχέση του άνδρα και τής γυναίκας πριν από τήν πτώση; Σ' αυτό μάς λέγουν οί άγιοι Πατέρες γενικά ότι, αν δέν άμαρταναν οί πρωτόπλαστοι, θά επολλαπλασιάζοντο μέν στήν παραδεισία κατάσταση πού ήταν, αλλά κατά άλλον, κατά παρθενικόν τρόπον, πού ή σοφία του Θεου θά τους υπεδείκνυε. Αυτό στηρίζεται άγιογραφικά, από τό ότι ακριβώς μετά τήν πτώση διαβάζουμε «'Αδάμ εγνω Εύαν τήν γυναίκα αυτού και συλλαβοῦσα ετεκε τον άϊν» (Γεν. 4,1). Αντί άλλης πατερικής μαρτυρίας γι' αυτήν τήν θέση αναφέρω μόνον αυτόν τον λόγο του άγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, ό όποιος λέγει κάπου: «Μετά τήν παρακοήν, μετά τήν έκπτωσιν τήν εκ του παραδείσου, τότε τά τής συνουσίας αρχήν λαμβάνει. Πρό γάρ τής παρακοής άγγελικόν έμιμοῦντο βίον και οὔδαμου συνουσίας λόγος» (Όμιλία 15 εις τήν Γένεσιν 4, MPG 53,123).

Ακούεται όμως παρά τινων και ή άλλη θέση, ότι δηλαδή και πριν από τήν πτώση, στον παράδεισο, ό γάμος θά ήταν μέ τήν σημερινή του έννοια, ως ένωση σωμάτων του άνδρογύνου, θά ελειπε όμως έντελώς από τήν ένωση αυτή ή άμαρτωλή σαρκικότητα. Τήν άποψη αυτή θέλουν νά τήν στηρίξουν άγιογραφικά, πρώτον μέν, στον λόγο, πού περιγράφει τήν πριν από τήν πτώση κατάσταση των πρωτοπλάστων, ότι «ήσαν και οί δύο γυμνοί, ό τε Αδάμ και ή γυνή αυτού, και οὔκ ήσχύνοντο» (Γεν. 2,25). Η φράση «οὔκ ήσχύνοντο υποδηλώνει, κατά τους υποστηρικτές τής άπόψεως αυτής, ότι ή σωματική διάπλαση των πρωτοπλάστων και πριν από τήν πτώση τους ήταν όπως και τώρα μετά τήν πτώση, ελειπε όμως απ' αυτούς ή άμαρτωλή σαρκικότητα, όπως αυτό φαίνεται καθαρά από τήν ίδια πάλι έκφραση «οὔκ ήσχύνοντο». Δεύτερον δέ, οί δεχόμενοι τήν

ἄποψη αὐτή θέλουν νά τήν στηρίξουν πάλι στόν λόγο τῆς Γενέσεως, τόν λεχθέντα γιά τούς πρωτοπλάστους πρίν ἀπό τήν πτώση τους, ὅτι «ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (2,24), λόγος ὁ ὁποῖος δηλώνει καθαρά τόν γάμο ὡς ἔνωση σωμάτων. Προσωπικά δέχομαι καί ὑποστηρίζω στά κηρύγματά μου τήν πρώτη ἐρμηνεία, διότι αὐτή εἶναι τῶν ἁγίων Πατέρων. Περί τῆς ἄλλης ἐρμηνείας δέν ἔχουμε πατερικό στηριγμό, ἐξ ὅσων τουλάχιστον ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, καί γι' αὐτό δέν τήν δεχόμεθα. Τήν παρέθεσα μόνον χάριν ἐρμηνείας.

Β' Ὁ γάμος καί ἡ οἰκογένεια μετά τήν πτώση

1. Ὑφίσταται καί μετά τήν πτώση ὁ θεσμός τοῦ ἀνδρογύνου

Ἀλλά συνέβη ἡ τραγική πτώση!... Καί ἡ πτώση, ἡ παράβαση δηλαδή ἀπό τούς πρωτοπλάστους τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ἔφερε τά ὀδυνηρά της ἀποτελέσματα καί σ' αὐτήν τήν ἀγνή κατάσταση τῆς μεταξύ τους σχέσης καί τήν ἀλλοίωσε· γιατί χάθηκε ἀπ' αὐτούς ἐκεῖνο τό πρῶτο, τό παραδείσιο πού εἶχαν. Χάθηκε τό ἀγνό καί τό καθαρό τῆς γλυκειᾶς σχέσης τοῦ πρώτου ἀνδρογύνου, ὅπως αὐτό ὑποδηλώνεται καί ἀπό τό ὅτι τώρα οἱ πρωτόπλαστοι αἰσθάνονται ὅτι εἶναι γυμνοί καί ἔρραψαν γι' αὐτό φύλλα συκῆς καί ἔκαναν γιά τούς ἑαυτούς τους περιζώματα (Γεν. 3,7).

Κατά πρῶτον, ὅπως τό παρουσιάζει παραστατικά ἡ βιβλική διήγηση, πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι ἡ πτώση ἔγινε γιατί βρέθηκε χωρισμένο τό ἀνδρόγυνο, γιατί ἡ Εὐα ἦταν χωρίς τόν ἄνδρα της Ἀδάμ. Καί δεύτερον, ἡ πτώση ἔγινε, γιατί, ὅταν ὁ ὄφις εἶπε στήν Εὐα λόγια περίεργα καί βλάσφημα κατά τοῦ Θεοῦ, δέν ἔτρεξε αὐτή ἀμέσως νά τά ἀναφέρει στόν ἄνδρα της, ἀλλά, ἀντίθετα, συνέχισε τόν ὀλέθριο διάλογο μέ τό φίδι, πού τήν παραπλανοῦσε. Ἀμάρτησε ἡ Εὐα, γιατί παρέμεινε ἀβοήθητη, γιατί ἡ ἴδια θέλησε νά εἶναι ἀβοήθητη. Καί τό ἄλλο τό σοβαρό: Ἐνῶ ἡ Εὐα πλάστηκε γιά νά εἶναι βοηθός στόν ἄνδρα, αὐτή τοῦ ἔγινε προαγωγός στό κακό, τοῦ ἔγινε ὄργανο γιά τήν καταστροφή του· γιατί παρέσυρε καί αὐτόν σέ πτώση, γιά νά τόν ἔχει συνένοχο στήν δική της πτώση. Καί ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλά καί τοῦ ἐπιβλήθηκε, γιά νά τόν παρασύρει στήν δική της πεπτωκυῖα κατάσταση· γιατί τοῦ εἶπε

ἐπιβλητικά «φάγε» καί τόν ὑπέταξε.² Ἔτσι, διαταράχθηκε ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων, γιατί ἐνῶ τά δύο φύλα ἔγιναν ὅμοια,³ τώρα, κατά τήν πτώση, ὁ ἄνδρας ὑποτάχθηκε στήν γυναίκα. Βλέπουμε, λοιπόν, ἀπό αὐτά ὅτι κατά τήν πτώση συνέβη διαταραχή τῆς ὡραίας παραδείσιας σχέσης τοῦ ἀνδρογύνου. Παρά ταῦτα ὅμως, φρόντισε ὁ Θεός νά μήν χαθεῖ ἡ ἔλξη καί ἡ σχέση τῶν δυό, ἀλλά καί τώρα, καί μετά τήν πτώση, ἡ γυναίκα στρέφεται ἀγαπητικά στόν ἄνδρα της καί ὁ ἄνδρας της τό ἴδιο πρὸς αὐτήν. Γιατί ἐκεῖνος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ στήν γυναίκα μετά τήν πτώση «πρὸς τόν ἄνδρα ἢ ἀποστροφή σου» (Γεν. 3,16) θεωρεῖται μέν ὡς τιμωρία, δέν εἶναι ὅμως ἀκριβῶς ἔτσι. Ἦ, εἶναι μέν τιμωρία, ἀλλά ἡ «τιμωρία» τοῦ Θεοῦ εἶναι παιδαγωγική, εἶναι καί αὐτή σωστική ἀγάπη· ἢ, μποροῦμε πάλι νά ποῦμε ὅτι ὁ Θεός, κατά τήν σοφία του, ἔστρεψε τό πτωτικό τῆς γυναίκας Εὐας πρὸς τό καλό της καί τήν ὠφέλειά της, γιά τήν συγκρότηση τῆς οἰκογένειας. Ὅπως ὡραῖα ἐρμηνεύει τόν λόγο αὐτόν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «πρὸς τόν ἄνδρα ἢ ἀποστροφή σου», σημαίνει ὅτι ὁ ἄνδρας θά γίνεται στήν γυναίκα «καταφυγή, λιμάνι καί ἀσφάλεια. Στά ἐρχόμενα δεινά θά στρέφεται ἡ γυναίκα πρὸς αὐτόν καί θά καταφεύγει πρὸς αὐτόν γιά βοήθεια». «Καί ὄχι μόνο αὐτό», λέγει στήν συνέχεια ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀλλά μέ τόν λόγο του αὐτόν πρὸς τήν Εὐά ὁ Θεός «ἔδεσε καί τοὺς δυό μέ ἀνάγκη, μέ τήν ἀλυσίδα τῆς μεταξύ τους ἐπιθυμίας». Καί καταλήγει λέγοντας μέ θαυμασμό ὁ ἅγιος Πατέρας: «Εἶδες, πῶς εἰσήγαγε μέν τήν ὑποταγήν ἢ ἁμαρτία, ὁ δέ εὐμήχανος καί σοφός Θεός καί τούτοις πρὸς τό συμφέρον ἡμῖν ἀπεχρήσατο;»⁴ Εἶναι ὅμως ὁ λόγος αὐτός τοῦ Θεοῦ πρὸς τήν Εὐά καί τιμωρία (παιδαγωγική) γιά τήν ἁμαρτία της νά θελήσει νά κυριαρχήσει στόν ἄνδρα καί νά τόν ὑποτάξει κατά τήν πτώση· γι' αὐτό καί στήν συνέχεια τῆς λέγει ὁ Θεός γιά σωφρονισμό της «καί αὐτός σου κυριεύσει» (Γεν. 3,16).

Τήν ὑπαρξη τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογένειας καί τώρα μετά τήν πτώση τήν δείχνει καί ἡ ὀνοματοδοσία τῆς Εὐας ἀπό τόν ἄνδρα της Ἀδάμ: « αἱ ἐκάλεσεν Ἀδάμ τό ὄνομα τῆς γυναικός αὐτοῦ Ζωή» (3,20). Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ζωή τῶν ἀνθρώπων θά ἐξακολουθεῖ νά διατηρεῖται διά τῆς γυναικός καί γι' αὐτό ἀκριβῶς αὐτή καλεῖται «Ζωή», ἐπειδή διά τοῦ γάμου της μέ τόν ἄνδρα της θά φέρει ζωές στόν κόσμο.

2. Μονογαμία και πολυγαμία

Αλλά αρχίζει τό δράμα τῆς πτώσεως μέ τίς θλιβερές ἐπιπτώσεις του καί στόν γάμο καί στήν οἰκογένεια. Στήν ἀρχή ἐπικρατεῖ ἡ μονογαμία: Ἕνας ἄνδρας, μιά γυναίκα. Ἡ μονογαμία εἶναι ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ καί αὐτήν ὁ Θεός θέσπισε ἀπό τήν ἀρχή. Γιά τόν ἕνα ἄνδρα Ἀδάμ ἔγινε μιά γυναίκα, ἡ Εὔα. Γενικά, ἀπό τήν ἀρχή, ἡ καλή γενεά τῶν ἀνθρώπων ἀκολουθεῖ τήν μονογαμία. Σύντομα ὅμως εἰσέρχεται ἡ πολυγαμία: Ὁ ἕνας ἄνδρας νά λαμβάνει πολλές γυναῖκες. Ἐπαναλαμβάνουμε ὅμως, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, «ἀπ' ἀρχῆς δέ οὐ γέγονεν οὕτως» (Ματθ. 19,8).

Ὅπως τό παρουσιάζει ἡ Παλαιά Διαθήκη, ἡ πολυγαμία ἄρχισε ἀπό τήν κακή γενεά τῶν ἀνθρώπων, γιατί ὁ Λάμεχ, πού ἀνήκε στήν φυλή τοῦ Κάιν, αὐτός ἐμφανίζεται ὡς ὁ πρῶτος λαβών δύο γυναῖκες (Γεν. 4,19). Θά βροῦμε ὅμως καί ἀνθρώπους τῆς καλῆς γενεᾶς, ὅπως τόν Ἀβραάμ καί ὅπως τόν Ἰακώβ, λ.χ. νά λαμβάνουν καί αὐτοί δύο γυναῖκες, ἀλλά δέν μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ ἀκριβῶς ὡς πολυγαμία αὐτό γιά τούς ἀνθρώπους αὐτούς· γιατί γιά τόν Ἀβραάμ ἀναφέρεται μέν ὅτι νυμφεύθηκε τήν Χεττούρα, ἀλλά ὁ γάμος του αὐτός ἔγινε μετά τόν θάνατο τῆς πρῶτης γυναίκός του, τῆς Σάρρας (Γεν. 23,1 ἐξ. 25,1 ἐξ.), καί ἐπομένως δέν θεωρεῖται ὡς παράβαση τῆς μονογαμίας. Καί ὁ σκοπός τοῦ Ἰακώβ πάλι δέν ἦταν ἀπό τήν ἀρχή νά λάβει δύο γυναῖκες, ἀλλά μιά, τήν Ραχήλ· ἐπειδή ὅμως ἐξαπατήθηκε ἀπό τόν πεθερό του Λάβαν, γι' αὐτό, κατ' ἀνάγκην, ἔλαβε καί τήν Λεῖα ὡς σύζυγό του (Γεν. 29,15 ἐξ.). Ἄς ἔχουμε δέ γενικά ὑπ' ὄψιν ὅτι τά λεγόμενα περί δύο ἢ καί περί περισσοτέρων γυναικῶν διαφόρων προσώπων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ἀσαφῆ, γιατί δέν γνωρίζουμε ἂν τίς γυναῖκες αὐτές τίς ἔλαβαν ταυτόχρονα ἢ διαδοχικά. Πάντως, γιά νά μιλήσουμε καθαρά, ἡ καταγωγή τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ προέρχεται ἀπό γάμο πολυγαμικοῦ τύπου. Προέρχεται ἀπό ἕνα πατέρα τόν Ἰακώβ καί τέσσερις μητέρες, δύο συζύγους, τήν Λεῖα καί τήν Ραχήλ, καί δύο παλλακές, τήν Βαλλά καί τήν Ζελφά (Γεν. 29,15-30. 30,1-9).⁵

Ἡ πολυγαμία, πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πτώσεως ξαναλέγομε, ὅπως ἀναφέρεται στήν Παλαιά Διαθήκη, ἔχει δύο συστήματα: α) Τό ἀνδροκρατικό πολυγαμικό σύστημα καί β) τό γυναικοκρατικό (ἢ

πολυανδρικό) πολυγαμικό σύστημα. Κατά τό πρώτο σύστημα, ό ένας άνδρας έλάμβανε πολλές γυναίκες, ένω κατά τό δεύτερο συνέβαινε τό αντίθετο, ή μία γυναίκα έλάμβανε πολλούς άνδρες. Έπικρατέστερο σύστημα ήταν τό άνδροκρατικό και, όπως τό καταλαβαίνουμε, τά γεννώμενα παιδιά από τήν ίδια μητέρα δέν ήταν δυνατόν νά συνδεθοῦν μέ τόν πατέρα τους, αλλά μέ τήν μητέρα τους, γιατί ό πατέρας είχε και άλλα τέκνα από άλλη γυναίκα. Λόγω ακριβώς τής επικρατήσεως αυτού του συστήματος, παρατηροῦμε νά εἶναι ζωηρότερη και ισχυρότερη ή συγγένεια από τήν μητέρα και όχι από τόν πατέρα. Έτσι ό υίός του Γεδεών Αβιμέλεχ, καταγόμενος από Συχεμίτιδα μητέρα, θέλοντας νά διαθέσει υπέρ έαυτου τους Συχεμίτες, τονίζει σ' αυτούς ότι αυτός, αντίθετα προς τους αδελφούς του, πού κατάγονται από τόν ίδιο μέν πατέρα από άλλη όμως μητέρα, αυτός εἶναι «όστοῦν και σάρξ αυτών» (Κριτ. 9,2). Και ό συγγενικός δεσμός και τό γένος εκφράζονται μέ λέξεις πού σημαίνουν τήν μητρική κοιλία.⁶

Τό πόσες γυναίκες θά έλάμβανε ό Ισραηλίτης άνδρας, κατά τόν άνδροκρατικό τύπο, αυτό εξηρατό από τήν οικονομική του άντοχή, γι' αυτό οί πλούσιοι και μάλιστα οί βασιλείς είχαν πληθος γυναικων (βλ. Κριτ. 8,20. Β' Βασ. 5,13. Γ' Βασ. 11,1 κ.ά.), ένω οί πτωχοί μαρτυρεῖται ότι είχαν μόνο δύο γυναίκες (Δευτ. 21,15-17). Οί διάφορες γυναίκες του ενός συζύγου έθεωροῦντο όλες νόμιμες και είχαν όλες τά ίδια δικαιώματα. Όμως, ότι σέ μιά τέτοια οικογένεια άνδροκρατικού τύπου θά έδημιουργοῦντο διάφορα προβλήματα, προκαλούμενα πρό παντός από τήν ζηλοτυπία των γυναικων, αυτό εἶναι αυτονόητο. Γιατί, όπως μαρτυρεῖται από αυτή τήν Παλαιά Διαθήκη, συνήθως ή νεώτερη στήν ηλικία γυναίκα εξετόπιζε εύκολα τήν πρεσβυτέρα, «τήν γυναίκα τής νεότητος», κατά τήν έκφραση του Ήσαΐου (54,6), ή όποία και περιεφέρετο περίλυπος, εγκαταλειμμένη και περιφρονημένη από τόν άνδρα της. Έκαλειτο δέ αυτή ή εκτοπισθεῖσα γυναίκα «μισητή», ένω ή άλλη, ή νεωτέρα έκαλειτο «άγαπητή» (Δευτ. 21,15-17. Ήσ. 54,6). Ο Νόμος όμως τής Παλαιας Διαθήκης επεμβαίνει υπέρ τής περιφρονημένης γυναίκας, γιά νά κατοχυρώσει τά κληρονομικά δικαιώματα του υιου της, τά όποια παραθεωροῦντο (Δευτ. 21,15-17).

Γ' Ὑψηλή διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περί τοῦ γάμου

Ἀπ' αὐτή τήν χαμηλή πτώση, στήν ὁποία ἔφερε ἡ ἁμαρτία τόν θεσμό τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογένειας μέ τό πολυγαμικό σύστημα, ἀλλά καί μέ τά ἄλλα πτωτικά τά συμβαίνουντα σ' αὐτήν, ὅπως, γιά παράδειγμα, τήν δουλική θέση τῆς γυναίκα, ὥστε ὁ σύζυγός της νά καλεῖται ba'al της, δηλαδή, ἐξουσιαστής της,⁷ ἀπ' αὐτό λέγω τό χαμηλό ἐπίπεδο, πού ἔρριξε ἡ ἁμαρτία τόν γάμο καί τήν οἰκογένεια, ἀγωνίζεται ἡ Παλαιά Διαθήκη νά τόν ἀνορθώσει μέ τήν ὑψηλή διδασκαλία καί τούς ἀγῶνες τῶν θεοπνεύστων συγγραφέων της καί μάλιστα τῶν Προφητῶν της.

(α) Κατά πρῶτον, ἐνῶ παλαιότερα, καί σ' αὐτήν ἀκόμη τήν πατριαρχική ἐποχή, δέν φαίνεται νά συνοδευόταν ὁ γάμος μέ κάποια θρησκευτική τελετή, ὅμως ἀργότερα ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ (16, 8.59 ἔξ.) καί ἀκόμη ἀργότερα ὁ προφήτης Μαλαχίας (2,14) μᾶς ὁμιλοῦν γιά «διαθήκη», γιά συμβόλαιο δηλαδή ἱερό, πού γίνεται κατά τήν σύναψη τοῦ γάμου. Τό δέ χωρίο Παροιμ. 2,17, ἀκόμη περισσότερο, μᾶς λέγει ὅτι ἡ διαθήκη αὐτή συνάπτεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό καί τήν καλεῖ «διαθήκην θεϊαν» καί ἐκεῖ λέγεται ὅτι ὁ Θεός ἀρμόζει τόν ἄνδρα μέ τήν γυναίκα (Παροιμ. 19,14). Αὐτό εἶναι ἡ παλαιά, ἡ παραδείσια διδασκαλία περί τοῦ γάμου, ὅπου λέγεται παραστατικά ὅτι ὁ Θεός εἶναι ὁ νυμφαγωγός τοῦ ἀνδρογύνου, γιατί Αὐτός «ἤγαγεν τήν γυναῖκα πρός τόν Ἀδάμ» (Γεν. 2,22).

(β) Τήν σύζυγο γυναίκα, τῆς ὁποίας ἡ θέση κατά τούς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦταν πολύ ταπεινή καί δουλική,⁸ ἡ ἴδια ἡ Παλαιά Διαθήκη τήν χαρακτηρίζει ὡς τό πολυτιμότερο ἀπόκτημα τοῦ ἄνδρα καί ὡς δῶρο Θεοῦ (Παροιμ. 18,22. 19,14), πλέκει δέ ὠραιότατο ὕμνο στήν γυναίκα:

*«Δυσεύρετη εἶναι ἡ ἄξια γυναίκα!
Ἀξίζει περισσότερο ἀπό μαργαριτάρια.
Ὁ ἄνδρας της τήν ἐμπιστεύεται
καί πάντα εἶναι ἄφθονα τά ἀγαθά του.*

Σ' ὅλη της τήν ζωή τοῦ κάνει καλό
καί ποτέ κακό» (Παροιμ. 31,10-12).

Πόσο μεγάλη σημασία καί ἀξία ἔχει ὁ ἔπαινος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τήν γυναίκα καί πόσο ἀνεβάζει αὐτή τόν θεσμό τοῦ γάμου καί τῆς οικογένειας θά φανεῖ ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ λαοί τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς ὑποτιμοῦσαν πολύ τήν γυναίκα καί εἶχαν πολύ εὐτελεῖς ἀντιλήψεις περὶ τοῦ γάμου.⁹

(γ) Ἡ ὑψηλή θέση τοῦ γάμου καί τῆς οικογένειας στήν Παλαιά Διαθήκη φαίνεται καί ἀπό τό ὅτι θέλοντας αὐτή νά ἐκφράσει τήν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ μέ τούς ἀνθρώπους, τήν ἐκφράζει μέ τήν εἰκόνα τοῦ στενοῦ δεσμοῦ τοῦ ἀνδρογύνου. Ἡ ὑπέροχη διδασκαλία, ἡ ὁποία κρύπτεται στήν εἰκόνα αὐτή καί τήν ὁποία διδασκαλία ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη παρέλαβε καί αὐτή ἡ Καινή Διαθήκη (Ἐφ. 5,23 ἔξ. Ἀπ. 19,7-9. 21,2), διατυπώνεται κυρίως ἀπό τόν προφήτη Ὡσηέ. Συνετέλεσε δέ σ' αὐτό ἕνα προσωπικό οικογενειακό συμβάν τοῦ προφήτου, τό ὁποῖο, ὁμιλοῦντες τώρα γιά γάμο καί οικογένεια κατά τήν Παλαιά Διαθήκη, ἀξίζει νά τό ἀναφέρουμε: Ὁ προφήτης Ὡσηέ ἦταν ἔγγαμος. Ἐλαβε μία γυναίκα, Γόμερ στό ὄνομα, ἡ ὁποία ἦταν καλή στήν ἀρχή, ἀλλά παρεξέκλινε ἀργότερα, γιατί ἐρωτοτρόπησε μέ ἄλλον ἄνδρα. Αὐτό τό ἀντιλήφθηκε ὁ σύζυγος προφήτης, ἀλλά, ἐπειδή τήν ἀγαποῦσε, τήν ἀνεχόταν μέ τήν ἐλπίδα διορθώσεώς της. Συνέχιζε ὁμως τήν κακή της διαγωγή ἡ Γόμερ, γι' αὐτό καί ὁ Ὡσηέ ἀναγκάστηκε νά τήν ἐκδιώξει ἀπό τήν οἰκία του. Ἐπειδή ὁμως συνέχιζε νά τήν ἀγαπᾶ, ὕστερα ἀπό λίγο καιρό, κατά τόν ὁποῖο ἡ ἁμαρτήσασα σύζυγος εἶχε ἐπιδείξει μετάνοια γιά τήν διαγωγή της, ὁ Ὡσηέ τήν προσέλαβε πάλι στήν οἰκία του καί ἡ σχέση τοῦ ἀνδρογύνου ἔγινε ὁμαλή ὅπως κατά τά πρῶτα ἔτη τοῦ γάμου τους (βλ. Ὡσ. κεφ. 1-3). Ἐπειδή δέ ὁ προφήτης Ὡσηέ τήν στενή σχέση τοῦ ἀνδρογύνου τήν θεωροῦσε ὡς δυνατή εἰκόνα τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ μετά τοῦ λαοῦ του, αὐτό τό προσωπικό του συμβάν τό ἔλαβε ὡς βάση, γιά νά ἐρμηνεύσει τά συμβαίνοντα στό ἔθνος του καί νά θεολογήσει ἐπ' αὐτῶν. Λοιπόν: Ὅπως ὁ Ὡσηέ ἀπό ὅλες τίς γυναῖκες ἐξέλεξε μία, τήν Γόμερ, μέ τήν ὁποία συνῆψε διαθήκη γάμου, ἔτσι καί ὁ Θεός Γιαχβέ ἐξέλεξε ἕνα ἔθνος, μέ τό ὁποῖο συνῆψε ἱερά διαθήκη ἐπί τοῦ ὄρους Σινᾶ καί

συνδέθηκε μαζί του μέ στενή σχέση. Καί ὅπως ἡ γυναίκα Γόμερ ἦταν πιστή στό σύζυγό της Ὡσηέ στήν ἀρχή, ἔτσι καί ὁ Ἰσραήλ ἦταν πιστός στόν Θεό του ἀρχικά, τότε, κατά τήν πορεία του στήν ἔρημο. Ἀλλά ὅπως ἡ Γόμερ ἀργότερα ἐρωτοτρόπησε μέ ἄλλον ἄνδρα, ἔτσι καί ὁ Ἰσραήλ, ἀργότερα, ὅταν ἐγκαταστάθηκε στήν Χαναάν, ἐλησμόνησε τόν νόμιμο «σύζυγό» του, τόν Γιαχβέ, καί ἐρωτοτρόπησε μέ τά εἰδωλα τῶν Χαναναίων καί ἐλάτρευσε αὐτά. Καί ὅπως πάλι ὁ προφήτης ἀπεδίωξε τήν γυναίκα του γιά τήν μοιχεία της, ἔτσι καί ὁ Γιαχβέ θά ἐκδιώξει τόν λαό του μακριά στήν Βαβυλώνα γιά τήν ἀποστασία του. Αὐτό τό συμβάν, Σεβασμιώτατοι πατέρες, ἀποτελεῖ «κλειδί» ἐρμηνείας τοῦ ὅλου βιβλίου τοῦ προφήτου Ὡσηέ, ἔχει δέ ὡς βάση, ἐπαναλαμβάνουμε, τήν ὑψηλή τοποθέτηση τοῦ γάμου καί τῆς οικογένειας ὡς εἰκόνας τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ μέ τόν λαό του.

(δ) Μέ τήν ὑψηλή της διδασκαλία περί τοῦ γάμου ἡ Παλαιά Διαθήκη θέλει νά φτιάξει μιᾶ καλή οικογένεια, στήν ὁποία θά ὑπάρχει ἡ ἀγάπη μεταξύ τῶν μελῶν της. Γιατί, στά χρόνια της, παρατηρεῖτο διαταραχή στήν οικογένεια μέ τήν ρήξη τῆς παλαιᾶς στενῆς συνοχῆς τῶν μελῶν της. Ὅπως μαρτυρεῖ ὁ προφήτης Μιχαίας, στήν ἐποχή του ἡ ἁμαρτία εἶχε προχωρήσει πολύ, τόσο πολύ, ὥστε εἶχε εἰσέλθει καί σ' αὐτήν τήν οικογένεια, γιά νά χαλάσει τόν ὠραῖο της θεσμό. Ὁ προφήτης μονολογεῖ μέ πόνο:

*Ὁ υἱός περιφρονεῖ τόν πατέρα
καί ἡ θυγατέρα ἐπαναστατεῖ κατά τῆς μητέρας της,
ἡ νύμφη κατά τῆς πενθερᾶς της
καί ἐχθροί τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οἱ οἰκεῖοι του (7,6).*

Τά κρούσματα αὐτά εἶχαν ἐμφανισθεῖ καί σέ παλαιότερη ἐποχή, ἔλαβε δέ ἀπό τότε μέριμνα καί φροντίδα ἡ Παλαιά Διαθήκη γιά τήν θεραπεία τῆς καταστάσεως. Ὁ σκοπός γιά τόν ὁποῖο γράφηκε τό ὠραῖο βιβλίο τῆς Ρούθ εἶναι καθαρά ποιμαντικός γιά τήν οικογένεια. Γιατί παρουσιάζει μιᾶ ἀλλόφυλη γυναίκα, τήν Ρούθ, ἀντίθετα μέ τά συμβαίνοντα στήν Ἰουδαία, αὐτή νά προσκολλᾶται στήν πεθερά της, τήν Νωεμίν, καί νά εὐλογεῖται γιά τήν πιστότητά της αὐτή πλούσια ἀπό

τόν Θεό.

Καί ὁ 132ος πάλι ψαλμός, «Ἴδού δὴ τί καλόν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τό κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τό αὐτό;», ἐγράφη καί αὐτός γιά τήν οἰκογένεια, γιά τήν ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν, ἡ ὁποία στά χρόνια ἐκεῖνα ἐκφραζόταν μέ τήν συνοίκηση ὅλων ἐπὶ τό αὐτό.

(ε) Ἀλλά ἔχω νά παρουσιάσω μία ὠραία διδασκαλία περὶ γάμου καί οἰκογένειας τοῦ τελευταίου χρονολογικά προφήτου, τοῦ προφήτου Μαλαχίου. Τά μεγάλα κρούσματα καί ἡ ἀποσύνθεση στήν οἰκογένεια ἔγιναν στήν ἐποχή τοῦ προφήτου αὐτοῦ (5ος αἰών). γιὰτί κατά τήν ἐποχή αὐτή οἱ Ἰουδαῖοι παρέβαιναν τήν διαθήκη τοῦ γάμου, ἔδιωχναν τήν νόμιμη γυναίκα τους καί προσλάμβαναν ἄλλη, νεώτερη στήν ἡλικία. Ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ κακοῦ ἐπιτίθεται ὁ προφήτης Μαλαχίας καί ἀναπτύσσει μέ τήν εὐκαιρία ὠραία, ὠραιοτάτη διδασκαλία περὶ γάμου, χρήσιμη ἀσφαλῶς καί ἀναγκαία καί στήν σύγχρονη μας ἐποχή. Ὁ προφήτης λέγει στους ἄνδρες πού ἔκαναν τό ἁμάρτημα αὐτό καί χώριζαν ἀπό τήν νόμιμο σύζυγό τους:

2,14 Ὁ Γιαχβέ ὑπῆρξε μάρτυρας
μεταξὺ σοῦ καί τῆς γυναίκας τῆς νεότητάς σου,
πρὸς τήν ὁποίαν ἐσύ φέρθηκες ἄπιστα,
ἐνῶ αὐτὴ εἶναι κοινωνός (σύντροφός σου) καί γυναίκα τῆς διαθήκης σου.

15 Δέν ἔπλασε διαφορετικός (Θεός) τήν γυναίκα,
ἡ ὁποία ἔγινε μέ τό ὑπόλοιπο τοῦ πνεύματος (τοῦ Θεοῦ)
Ἀλλά σεῖς λέγετε: Τί ἄλλο ζητάει ὁ Θεός παρά σπέρμα;

Ἄς παρατηρήσουμε στήν παραπάνω περικοπή ὅτι τήν ἀδικημένη γυναίκα, πού ἀπέβαλε ὁ σύζυγος ἀπό τήν οἰκία του, ὁ προφήτης Μαλαχίας καλεῖ «γυναίκα νεότητος» (στίχ. 14). Θά ἤθελα νά ἐρμηνεύσω ψυχολογικά τήν ἔκφραση αὐτή: Ἡ ἔκφραση εἶναι πολύ δυνατή, γιὰτί ὑπενθυμίζει στόν σύζυγο τήν πρώτη ἀγάπη τῶν νεανικῶν του χρόνων, τήν ὁποία ὁμως τώρα αὐτός τήν παραθεωρεῖ καί τήν προδίδει. Ὁ προφήτης Ἰερεμίας παρουσιάζει καί αὐτόν τόν Γιαχβέ παραπονούμενο καί λέγοντα στόν λαό του γιά τήν ἐγκατάλειψή του: «Θυμᾶμαι – τοῦ λέγει – πόσο μέ ἀγαποῦσες ὅταν ἦσουν νέος» (2,2), κατά πρῶτα χρόνια δηλαδή τῆς συστάσεως τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἔθνους, κατά τήν πορεία τοῦ

λαοῦ στήν ἔρημο.

Στήν παραπάνω περικοπή, πού παραθέσαμε, ὁ προφήτης Μαλαχίας δίνει ἰσχυρούς λόγους, γιατί ὁ ἄνδρας δέν πρέπει νά χωρίζει ἀπό τήν γυναίκα του. α) Δέν πρέπει νά χωρίζει ἀπό τήν γυναίκα του, γιατί αὐτή εἶναι μέ αὐτόν «κοινωνός» τοῦ βίου (στίχ. 14), σύντροφος, μέ τήν ὁποία ὁ ἄνδρας γεύθηκε ὅλα τά εὐχάριστα καί τά δεινά τῆς ζωῆς. β) Ἀκόμη περισσότερο, ἡ σύζυγος, μέ τήν ὁποία χωρίζει ὁ ἄνδρας, εἶναι ἡ «γυναίκα διαθήκης» (στίχ. 14)· εἶναι αὐτή μέ τήν ὁποία ὁ ἄνδρας συνῆψε τήν ἱερά διαθήκη τοῦ γάμου. γ) Δέν εἶναι ἡ γυναίκα κατώτερη ἀπό τόν ἄνδρα, ὥστε αὐτός νά τήν ἀποδιώκει ὅποτε θέλει, γιατί, λέγει παρακάτω ὁ προφήτης, «δέν ἔκανε ἄλλος Θεός τόν ἄνδρα καί ἄλλος τήν γυναίκα», ἀλλά ἀντίθετα, ἡ γυναίκα εἶναι «τό ὑπόλοιπο τοῦ πνεύματος (τοῦ Θεοῦ)» (στίχ. 15). Τί σημαίνει ἡ περιέργη αὐτή τελευταία φράση; Εἶναι δύσκολη στήν ἐρμηνεία της καί διαπληκτίζονται οἱ ἐρμηνευτές γιά τήν ἔννοιά της. Ἀλλά εἶναι ἀπλῆ στήν ἐρμηνεία της, ἂν τήν λέξη «πνεῦμα» τήν νοήσουμε ὡς φύσημα. Ὅπως τό διαβάζουμε στήν Γένεση (βλ. 2,7), μέ τό ἐμφύσημά του ὁ Θεός ἔδωσε ψυχή στόν ἄνθρωπο Ἀδάμ. Κατά τό χωρίο μας ἐδῶ μέ τό μισό φύσημα ἐμψυχώθηκε ὁ ἄνδρας καί μέ τό ἄλλο μισό («τό ὑπόλοιπο τοῦ πνεύματος») ἐμψυχώθηκε ἡ γυναίκα Εὔα!

Τρία δυνατά ἐπιχειρήματα γιά τό ὅτι ὁ ἄνδρας δέν πρέπει νά χωρίζει ἀπό τήν γυναίκα του. Πραγματικά, οἱ λόγοι αὐτοί τοῦ Προφήτου εἶναι μία ὑψηλή, μία ὑπέροχη διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περί γάμου καί περί οἰκογενείας, εἶναι ἕνα γερό θεμέλιο γιά ἕνα εὐτυχισμένο οἶκο!

Στά δυνατά ὅμως αὐτά λόγια τοῦ προφήτου Μαλαχίου πρός τούς ἀποδιώκοντας τήν σύζυγό τους, αὐτοί μέ αὐθάδεια καί ἀναίδεια ἀπαντοῦσαν: «Τί ἄλλο ζητάει ὁ Θεός παρά σπέρμα;» (στίχ. 15β). Αὐτοί, δηλαδή, σάν σκοπό τοῦ γάμου ἔθεταν τήν τεκνογονία μόνο. Καί ἀφοῦ, λοιπόν, μέ τήν γυναίκα τους γέννησαν παιδιά, ἐκπλήρωσαν ἄρα τόν μοναδικό γι' αὐτούς σκοπό τοῦ γάμου καί γι' αὐτό τήν ἐγκατέλειπαν. Ἐδῶ φαίνεται καθαρά ὅτι καί κατά τήν Παλαιά Διαθήκη ἀκόμη, ὅπου, γιά τήν αὔξηση τῆς ἀνθρωπότητας καί τόν πόθο ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου,¹⁰ τονίζεται ἡ τεκνογονία καί ἡ γέννηση παιδιῶν φέρει μεγάλη χαρά (Γεν. 4,1.25. 29,32.33.35. 30,18.20. Ψαλμ. 112,9. 127,3-6. Παροιμ. 17,6. Γεν. 15,2. 30,1.23. Α' Βασ. 1,5 ἐξ. Ἠσ. 4,1), καί στήν Παλαιά Διαθήκη ἀκόμη, λέγω, δέν θεωρεῖται ἡ πολυτεκνία ὡς ἀποκλειστικός σκοπός τοῦ

γάμου. Μάλιστα, περισσότερο τῆς πολυτεκνίας ἢ Παλαιά Διαθήκη τονίζει τὴν καλλιτεκνία, παιδιὰ μὲ φόβο Θεοῦ, ἀφοῦ λέγει «μὴ ἐπιθύμει τέκνων πλῆθος ἀχρήστων..., εἰ μὴ ἐστὶ φόβος υἱοῦ μετ' αὐτῶν. ρεῖσσον εἷς ἢ χίλιοι (υἱοί) καὶ (κρεῖσσον) ἀποθανεῖν ἄτεκνον ἢ ἔχειν τέκνα ἀσεβῆ» (Σοφ. Σειρ. 16,1-3). Ὡς σκοπὸν λοιπὸν τοῦ γάμου ὁ προφήτης Μαλαχίας θέτει τὴν ἀγάπη τῶν συζύγων, τὴν κοινωνία τοῦ βίου τους, τὴν συντροφικότητα καὶ τὴν ἀλληλοσυμπλήρωση. Ὁ προφήτης Μαλαχίας στὴν περὶ γάμου διδασκαλία του προσέγγισε τὸ ὕψος τῆς Καινῆς Διαθήκης (βλ. Ματθ. 5,31 ἕξ. 19,4-9).

(ς) Ἐπειδὴ ὁμως ὁ λόγος τὸ ἔφερε καὶ ἐπειδὴ εἶναι μέσα στό θέμα μας, ἐπιθυμῶ νά πῶ γιά τὴν τεκνογονία ὅτι, ἂν καὶ κατὰ τὴν Παλαιά Διαθήκη δέν ἀποτελεῖ τὸν μοναδικό σκοπὸ τοῦ γάμου, ὁμως ὑπάρχει ἄμεσος σύνδεσμος μεταξύ τῶν συζυγικῶν σχέσεων καὶ τῆς τεκνογονίας καὶ δέν πρέπει ὁ χριστιανός νά παραθεωρεῖ τὸν σύνδεσμο αὐτό μέ ἐλαφρά συνείδηση. Ὁ ὑψηλὸς στόχος στὸν ὁποῖο ὀφείλουν νά κατευθύνονται οἱ ἔγγαμοι πιστοὶ εἶναι στό νά ὑπερνικοῦν τὸ σαρκικό φρόνημα καὶ μέσα στό γάμο, τὸν ὁποῖο πρέπει νά συνδέουν στενά μέ τὴν τεκνογονία.¹¹ «Ὅπως – λέγει ὁ Καθηγητὴς Μαντζαρίδης – ἡ ἰδανικὴ θέση γιά τοὺς ἀγάμους εἶναι ἡ παρθενία, ἔτσι καὶ ἡ ἰδανικὴ θέση γιά τοὺς ἐγγάμους εἶναι ὁ ἀπόλυτος σεβασμὸς τῆς συνδέσεως τῶν σαρκικῶν σχέσεων μέ τὴν τεκνογονία».¹²

(ζ) Πολλές γυναῖκες στὴν Παλαιά Διαθήκη φέρονται ὡς στεῖρες. Καὶ αὐτὴ ἡ στειρότητα τῶν γυναικῶν ἔχει στὴν Παλαιά Διαθήκη χριστολογικό νόημα, ὅπως ὠραῖα τὸ ἐρμηνεύει ὁ ἅγιος Χρυσόστομος: «Ἄν σέ ἐρωτᾷ ὁ Ἰουδαῖος – λέγει ὁ ἱερός πατέρας – πῶς ἔτεκε ἡ Παρθένο, νά τοῦ ἀπαντᾷς: Πῶς ἔτεκαν οἱ στεῖρες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης; Γιατί σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι (τῶν στεῖρων δηλαδή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) ἔχουμε δύο ἐμπόδια γιά τὸν τοκετό· καὶ τὸ παράκαιρο τῆς ἡλικίας καὶ τὴν ἀχρήστευση τῆς φύσης. Ἐνῶ γιά τὴν Παρθένο, ἓνα μόνο ἐμπόδιο ἦταν: τὸ ὅτι δέν ἦλθε σέ γάμου κοινωνία». «Προοδοποιεῖ τοίνυν τῇ Παρθένω ἡ στεῖρα», καταλήγει νά πεῖ ὁ ἱερός πατέρας.¹³

Δ' Ἐκτροπές καί προβλήματα

Σύντομα τώρα θά θίξω μερικά ἄλλα προβλήματα σχέση ἔχοντα μέ τόν γάμο καί τήν οἰκογένεια, προβλήματα πού συναντῶνται στήν σύγχρονη ἐποχή μας:

Τιτλοφορῶ τά ὅσα θά πῶ στήν συνέχεια ὡς ἐκτροπές, πού δημιουργοῦν προβλήματα, γιατί πραγματικά εἶναι ἐκτροπές ἀπό τήν βιβλική καί ἐκκλησιαστική ἀρχή. Ἡ δέ ἀρχή αὐτή εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἡ γαμική σχέση τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκας μόνο μέ τό μυστήριο τοῦ γάμου εἶναι εὐλογημένη, ἐνῶ ἔξω ἀπό αὐτό συνιστᾶ ἁμαρτία. Καί βεβαίως οἱ διαπράττοντες τήν ἁμαρτία αὐτή δέν δύνανται νά κοινωνοῦν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Ἐπειδή χρησιμοποιοῦμε ὡς πηγὴ τήν Παλαιά Διαθήκη, λέγουμε ὅτι σ' αὐτήν ἐτιμωρεῖτο διά ποικίλων τιμωριῶν (χρηματική καταβολή, μαστίγωση καί λιθοβολισμός) ἡ ἐκτός γάμου σχέση τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκας (Γεν. 38,24. Λευϊτ. 18,20. 20,10. Δευτ. 22,22-27. Δαν. 13,22. Σωσάνα, στίχ. 41.43 κ.ἄ.).

(α) Προγαμιαῖες σχέσεις τῶν νέων. Στό τμήμα αὐτό τοῦ λόγου μου θά ὀμιλήσω πρῶτα σύντομα καί μέ πόνο γιά τήν σημερινή νεολαία μας, τούς νέους καί τίς νέες, οἱ ὅποιοι ἐμπαίζουν τόν λόγο περί ἐγκρατείας καί ἀγνότητος καί κάνουν γάμο πρὶν ἀπό τόν γάμο τους! Πόσο ἐλεγκτικό ἀκούεται γιά τήν ἐποχή μας τό ἔθιμο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὅτι κατά τήν τελετὴ τοῦ γάμου προπορεύονταν οἱ γονεῖς τῆς νύμφης κρατοῦντες λευκὴν σινδόνα, θέλοντες νά δηλώσουν μέ αὐτό ὅτι ἔτσι λευκὴ καί καθαρὴ, παρθένος, εἶναι ἡ θυγατέρα τους, τήν ὁποία τώρα ὑπανδρεύουν.

Γιά νά βοηθήσουμε τούς νέους μας νά διάγουν ἀγνή ζωὴ, γιά νά ἔχουν καλὴ οἰκογένεια μετὰ ταῦτα, νομίζω ὅτι πρέπει νά ξεκινήσουμε ἀπό τήν βάση ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐρωτικό ὄν. Γιατί, ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι, ὅπως τόν παρουσιάζει ἤδη ἡ Παλαιά Διαθήκη, πρόσωπο καί ἀγάπη (Ἐξ. 3,14. Ὡσ. 6,6), ἄρα καί ὁ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πλασμένος ἄνθρωπος (Γεν. 1,26.27) εἶναι καί αὐτός πρόσωπο καί ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη εἶναι φυσικὴ ἀρετὴ καί πλαστήκαμε νά ζοῦμε μ' αὐτήν. Πλαστήκαμε γιά νά ζοῦμε μέ

ἔρωτα πρὸς τὸν Θεό – οἱ Πατέρες ὁμιλοῦν γιὰ ἔρωτα Θεοῦ – καὶ νὰ εἶμαστε ἀγαπημένοι μεταξύ μας. Αὐτό εἶναι ὅλο - κι ὅλο ἡ πνευματικὴ ζωὴ. Ἄν ὅμως ὁ νέος καὶ ἡ νέα δέν ζοῦν μὲ ἀγάπη Θεοῦ μέσα τους, ἐπειδὴ τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης ἀπὸ τὴν φύση τους εἶναι πολὺ δυνατὸ, θὰ τραποῦν, γιὰ ἱκανοποίηση τοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ σὲ ἄλλες ἀγάπες, χωματένιες καὶ σαρκικές, πού καταφθείρουν τὸν ἄνθρωπο. Γιὰ νὰ βοηθήσουμε λοιπὸν τὴν νεολαία νὰ νικᾷ τὸν φθοροποιὸ σαρκικὸ ἔρωτα, πρέπει νὰ μιᾶμε σ' αὐτὴν μὲ δύναμη γιὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν γλυκειὰ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. «Ἐρως ἔρωτι νικᾶται», λέγουν οἱ Πατέρες. Ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς αὐτὸς ὁ τρόπος εἶναι ὁ μόνος ἐπιτυχὴς γιὰ τὸ θέμα πού λέγουμε, ὅπως μᾶς τὸ διδάσκει διὰ πολλῶν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας ἐγκυκλοπαίδεια, δηλαδὴ τὰ Ἱερά Συναξάρια τῶν ἁγίων μας. Μόνον καρδιά πού ἀγαπάει θερμὰ τὸν Χριστό, μόνον αὐτὴ μπορεῖ νὰ νικήσει τὰ σαρκικά πάθη, τὰ ὁποῖα – γιὰ νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια – εἶναι πολὺ ἐνοχλητικά καὶ ἰσχυρά, ὄχι μόνον στοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ στοὺς μεγάλους στὴν ἡλικία καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς γέροντες. Γι' αὐτὸ ὁ σύγχρονος πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ σοφὸς Ἀρχιμανδρίτης πατὴρ Ἐπιφάνιος Θεοδωρόπουλος, ἔλεγε ἐπιγραμματικά: «Τὸ θέμα σὰρξ τὸ λύει ἡ πλάξ» (τοῦ τάφου ἡ πλάξ)!

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἔχουμε ἄφθονα χωρία πού παρουσιάζουν ἔτσι τὸν Θεό μας, ὡς ποθητὸ καὶ λαχταριστὸ προσωπικὸ ὄν καὶ ὄχι ὡς μία ἀφηρημένη ἀνωτέρα δύναμη. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὁμιλεῖ γιὰ «Ζῶντα Θεό» (Ἰεζ. 17,19. 33,11). Ἡ ἀγάπη σ' Αὐτὸν τὸν Ζῶντα Θεό εἶναι πολὺ γλυκειὰ, γλυκύτερη ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴ μας. « ρεῖσον τὸ ἔλεός σου (= ἡ ἀγάπη σου) ὑπὲρ ζωᾶς», λέγει ὁ Ψαλμωδός (Ψαλμ. 62,4). Καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἀναφερόμενος σ' αὐτὴ τὴν θέληση καὶ τὴν μαγεία πού δίνει στὴν ψυχὴ ἡ κοινωνία μὲ τὸν Θεό, λέγει κάπου σὲ ἓνα ὠραῖο του μονόλογο: «Μέ μάγευσες, Θεέ μου, καὶ ἄφησα τὸν ἑαυτὸ μου νὰ μαγευθεῖ» (Ἰερ. 20,7)!¹⁴

(β) **Ἐκτρώσεις.** Οἱ παράνομες σχέσεις φέρουν καὶ τὴν ἄλλη μεγάλη καὶ φοβερὴ ἁμαρτία, τὴν ἐκτρώση. Ἀπὸ ὅσα γνωρίζω ἡ Παλαιὰ Διαθήκη δέν ἀναφέρεται στό ἁμάρτημα αὐτό, γιατί δέν γινόταν στὴν ἐποχὴ τῆς, τοῦλάχιστον στό Ἰσραήλ. Κάπου ὅμως ὁ Ἰερεμίας, εἰς τινὰ ἀπελπιν μονόλογό του, ὁμιλῶν γιὰ τὰ δεινὰ τοῦ προφητικοῦ του βίου,

παραπονείται στην μητέρα του και λέγει σ' αυτήν, γιατί τόν ἄφησε νά γεννηθεῖ καί γιατί δέν τόν φόνευσαν στην κοιλία της, γιά νά τοῦ γίνει αὐτή τάφος (Ἱερ. 15,10. 20,17). Ἐρωτοῦν οἱ ἑρμηνευτές: Πρόκειται γιά ἔκτρωση; Κατά τήν γνώμη μου ὁ πολὺκλαυστος Ἱερεμίας δέν ἐννοεῖ μέ αὐτό πού λέγει τήν ἔκτρωση, ἀλλά θέλει νά πεῖ τό γενικό ἐκεῖνο, ὅτι θά ἦταν καλύτερο γι' αὐτόν νά μήν εἶχε γεννηθεῖ, γιά νά μήν ὑπέφερε τά ὅσα πάσχει.

Στήν πατρίδα μας σήμερα, συμβαίνουν περίπου 300.000 ἔκτρώσεις τό χρόνο!... 300.000 φόννοι ἀθῶων νηπίων!... Δηλαδή: Τήν ἡδονή τῶν δυό, τήν πληρώνει μέ τήν ζωή του ἕνα ἀθῶο νήπιος!... Τό κακό αὐτό πρέπει νά μᾶς ἀνησυχήσει καί ἀπό ἐθνικῆς πλευρᾶς, διότι σμικρύνεται ἐπί πολύ ὁ πληθυσμός τῆς πατρίδος μας, ἐνῶ πολλοί ἐχθροί μᾶς κυκλώνουν γύρω μας, γιά νά μᾶς καταφάγουν.

(γ) Ὁ πολιτικός γάμος. Αἰσθανόμαστε ἀποτροπιασμό πρὸς τόν πολιτικό γάμο καί καλά κάνουμε, γιατί εἶναι σχέση γάμου ἀνδρός καί γυναικός χωρίς τό Μυστήριο τοῦ γάμου, χωρίς τήν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐχει διαβεβαιωθεῖ ἡ σχέση αὐτή κάπου ἐπίσημα καί ἔχει ὡς σταθερό σκοπό τήν συμβίωση καί τήν ἀλληλοβοήθεια καί μάλιστα, σέ πολλές περιπτώσεις, οἱ τελοῦντες πολιτικό γάμο ἔχουν ὡς σκοπό καί τήν εὐλογία τους ἀπό τήν Ἐκκλησία μέ τό ἱερό Μυστήριο. Καί θά ποῦμε ὅτι ὅσο πιο βέβαια καί σταθερή εἶναι μία συμβίωση, τόσο καί πλησιάζει πρὸς τήν ἔννοια τοῦ γάμου· ἀντίθετα, ὅσο μία συμβίωση εἶναι ἀσταθῆς καί ἀβεβαία, τόσο καί ἀπομακρύνεται ἀπό τήν ἔννοια τοῦ γάμου καί πλησιάζει πρὸς τήν πορνεία. Εἶναι ὅμως ὁ πολιτικός γάμος ἕνα «ξεστεφάνωτο» ἀνδρόγυνο, εἶναι παράνομο ζευγάρι καί βεβαίως δέν πρέπει νά κοινωνοῦν οἱ ἔχοντες συζυγία μέ πολιτικό γάμο.

Ἄν, Σεβασμιώτατοι πατέρες, θελήσουμε νά δοῦμε βαθύτερα τά αἷτια τοῦ πολιτικοῦ γάμου σήμερα, γιά νά κάνουμε μία σωστή ποιμαντική στό πρόβλημα, θά διαπιστώσουμε ὅτι κυρίως αὐτά προέρχονται ἀπό τόν συμβαίνοντα στά χρόνια μας πρακτικό Νεστοριανισμό. Ὡς γνωστόν, ἡ αἵρεση τοῦ Νεστορίου χῶριζε τήν θεία ἀπό τήν ἀνθρώπινη φύση στό Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Καί ὁ πρακτικός Νεστοριανισμός τῶν ἡμερῶν μας θέλει νά χωρίσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν Θεό, θέλει νά δημιουργήσει μία ζωή ξέχωρη ἀπό τόν Θεό καί τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ὅστε, στό βάθος του τό θέμα του̃ πολιτικού γάμου εἶναι θέμα ἔλλειψης κατηχήσεως του̃ λαοῦ. Οἱ νέοι μας πρέπει νά μάθουν ἀπό ἡμᾶς τήν ἀλήθεια ὅτι τό κάθε τι, γιά νά εἶναι πραγματικά νόστιμο καί νά ἔχει βαθύτερο νόημα, πρέπει νά ἔχει τήν Χάρη καί τήν εὐλογία του̃ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἔρχεται διά τῶν ἁγίων Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό ὅμως προϋποθέτει κήρυγμα ἀπλό μέν, γιά νά εἶναι καταληπτό, ἀλλά μέ βαθύ καί θεολογικό περιεχόμενο, ὥστε νά πείθει τούς ἀνθρώπους γιά τήν ἀναγκαιότητα τῶν ἱερῶν Μυστηρίων στήν ζωή μας.

Ἰδιαίτερη εἶναι ἡ περίπτωση τῶν ἀνθρώπων πού ἀρνοῦνται τόν θρησκευτικό γάμο καί τελοῦν τόν πολιτικό ἀπό λόγους ἀπιστίας στόν Θεό. Ἡ θέσπιση του̃ πολιτικού γάμου στήν περίπτωση αὐτή εἶναι «καλό» – ἄς τό ποῦμε ἔτσι – γιά ἡμᾶς τούς Κληρικούς, τούς τελοῦντας τό Μυστήριο. Γιατί θά ἦταν φρικτό ἡμεῖς μέν νά λέγουμε «Εὐλογημένη ἡ ἀσιλεία...» καί «Στέφεται ὁ δούλος του̃ Θεοῦ τήν δούλην του̃ Θεοῦ εἰς τό Ὄνομα του̃ Πατρός καί του̃ Υἱοῦ καί του̃ Αγίου Πνεύματος» ἢ νά διαβάζουμε τό ἱερό Εὐαγγέλιο καί οἱ ἄπιστοι νεόνυμφοι νά βλασφημοῦν καί νά ἐμπαίζουν μέσα τους (ἀλλά καί φανερά μέ μορφασμούς) τά λεγόμενα στό ἱερό Μυστήριο. Καί αὐτό βεβαίως θά εἶναι μαρτύριο γιά τούς ἱερεῖς καί Ἀρχιερεῖς τούς τελοῦντας τό ἱερό Μυστήριο. Ἀφοῦ τό λέγουν καθαρά ὅτι δέν πιστεύουν, ἄς τελέσουν ἐπί τέλους πολιτικό γάμο.

Ἐχουμε ὅμως τήν περίπτωση ἐκείνου πού τελεῖ πολιτικό γάμο, ἐπειδή δέν πιστεύει τόν θρησκευτικό, καί ὅμως αὐτός νά ζητᾶ νά γίνει ἀνάδοχος σέ βάπτισμα. Ἐδῶ ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά μήν δεχθεῖ αὐτόν ὡς ἀνάδοχο, γιατί ἡ ιδιότης αὐτή σημαίνει ὅτι «ἀναδέχεται», ἀναλαμβάνει δηλαδή τήν ἱερή ὑποχρέωση, ὅταν μεγαλώσει τό παιδί νά φροντίσει νά μαθητευθεῖ στά ἱερά δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, τά ὁποῖα ὅμως αὐτός ὁμολόγησε ὅτι δέν τά πιστεύει.

(δ) Ἐλεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ὁρθοδόξων καί ἀλλοθρήσκων.

Ἦδη στήν Παλαιά Διαθήκη ἀπαγορεύει ὁ Θεός τόν γάμο τῶν Ἰσραηλιτῶν μέ ἀλλοθρήσκους (βλ. Ἐξ. 34,15-16. Δευτ. 7,3-4), γιατί δέν ἤθελε γιά τόν λαό, μέ τόν ὁποῖον συνῆψε ἱερά διαθήκη, δέν ἤθελε νά ἀναμειχθεῖ μέ ξένους εἰδωλολατρικούς λαούς. Καί ὅταν ἀργότερα, στήν ἐποχή του̃ προφήτου Μαλαχίου ἰδιαίτερα, οἱ Ἰσραηλιτες δέν πρόσεχαν

τήν ἀπαγόρευση αὐτή, ἀλλά συνῆπτον γάμους μέ ξένες γυναῖκες, ὁ Προφήτης ἐλέγχει μέ πικρία τό παρατηρούμενο κακό λέγοντας ὅτι μέ αὐτό πού κάνουν «βεβηλώνουν τήν διαθήκην τῶν πατέρων τους» (Μαλαχ. 2,11).

Ἔτσι καί ἡ Ἐκκλησία δέν ἐπιτρέπει κατά κανόνα καί κατά ἀκρίβεια γάμο τῶν Ὁρθοδόξων τέκνων της μέ ἑτεροδόξους καί ἀλλοθρήσκους.¹⁵ Γίνονται ὅμως συμβιώσεις τῶν Χριστιανῶν μας μέ αὐτούς καί ἡ Ἐκκλησία μας, κατ' ἐπιείκεια καί οἰκονομία, ἐπιτρέπει τήν ἱερολογία γάμου Ὁρθοδόξων μέ τούς ἑτεροδόξους καθολικούς καί συντηρητικούς προτεστάντες, ὄχι ὅμως καί μέ τούς ἀλλοθρήσκους. Ὁ γάμος αὐτός μέ ἀλλόθρησκο δέν εὐλογεῖται ἀπό τήν Ἐκκλησία οὔτε κατ' οἰκονομίαν, πλήν μόνον ἂν ὁ ἀλλόθρησκος δεχθεῖ νά γίνει Ὁρθόδοξος. Γιά μία ποιμαντική μόνο βοήθεια στό θέμα – ἂν δύναται νά εἶναι βοήθεια αὐτό πού θά πῶ – θά ἀνέφερα τήν περίπτωση τῶν χριστιανῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, πού τά ἀνδρόγυνα στήν ἀρχή ἦταν εἰδωλόατρες. Συνέβαινε δέ ὁ ἕνας ἐκ τῶν συζύγων, ἡ γυναίκα γιά παράδειγμα, νά γίνει χριστιανή καί ἔτσι συζοῦσε μέ ἀλλόθρησκο σύζυγο. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος δέν ἐπέβαλε τήν διάλυση τοῦ γάμου αὐτοῦ, ἔχοντας τήν καλή ἐλπίδα ὅτι ἀπό τόν πιστή σύζυγο πιθανόν μελλοντικά νά πιστεύσει καί νά σωθεῖ καί ὁ ἄνδρας της (βλ. Α' Κορ. 7,16). Ἀκόμη δέ ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε καί τοῦτο τό σπουδαῖο: Ὅτι «ἡγίασται ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί, καί ἡγίασται ἡ γυνή ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρὶ» (Α' Κορ. 7,14). Μέ τήν συζυγική τους δηλαδή ἔνωση οἱ σύζυγοι, ὁ ἄπιστος ἀπό αὐτούς εἰσέρχεται σέ χῶρο ἁγιασμοῦ ἐρχόμενος σέ ἐπαφή μέ τό ἄλλο πιστό μέλος!

Ἡ ποιμαντική μας πάντως σέ περιπτώσεις ἐλευθέρων συμβιώσεων μέ ἀλλοθρήσκους εἶναι νά συμβουλευοῦμε τήν διάλυσή τους, γιατί δέν πρόκειται νά εὐλογηθεῖ ὁ γάμος τους ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἤ, τό καλύτερο, νά πλησιάσουμε μέ καλό ποιμαντικό τρόπο τόν ἀλλόθρησκο καί νά τοῦ προσφέρουμε τοιαύτη κατήχηση, ὥστε νά τόν πείσουμε νά προσέλθει στήν Ὁρθοδοξία. Καί ἡ ἀκόμη καλύτερη ποιμαντική εἶναι στά νέα παιδιά μας νά μιᾶμε σ' αὐτά θερμά γιά τήν ὀρθόδοξη πίστη, γιά νά γίνει δυνατή μέσα τους καί νά μήν τήν προδώσουν ποτέ μέ τό νά θελήσουν νά μιχθοῦν μέ γάμο μέ μή χριστιανό. «Τό σῶμα σας, παιδιά, – νά τούς λέγουμε – εἶναι βαπτισμένο καί μυρωμένο, ἔχει τήν σφραγίδα τοῦ Θεοῦ

ἐπάνω του. Μὴν τὸ μολύνετε μὲ τὸ νὰ ἔρθετε σὲ γάμου κοινωνία μὲ μὴ βαπτισμένο».

(ε) Τελειώνω μὲ τὸ Οἰκονομικὸ πρόβλημα. Σήμερα μάλιστα, περισσότερο ἀπὸ ἄλλες φορές, κάθε σχεδὸν ἑλληνικὴ οἰκογένεια, ἀντιμετωπίζει οἰκονομικὸ πρόβλημα, πού τὴν παραλύει, γιατί φέρει σύγχυση καὶ διαπληκτισμὸ ἀκόμη μεταξύ τῶν μελῶν της, ὅπως τὸ ἀκούουμε ἀπὸ τίς ἐξομολογήσεις τῶν χριστιανῶν μας.

Σ' αὐτὸ βέβαια ἡμεῖς, σάν ποιμένες τοῦ λαοῦ, δέν ἀδιαφοροῦμε, δέν ἐπιτρέπεται νὰ ἀδιαφορήσουμε, ἀλλὰ καὶ δέν πρέπει νὰ ἀρκοῦμεθα σὲ κάποια παροχὴ τροφίμων ἢ καὶ χρημάτων ἀκόμη στοὺς πονεμένους ἀδελφούς. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει καὶ ἡ πολιτεία. Στὴν πάσχουσα σήμερα ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα χριστιανικὴ οἰκογένεια ἢ Ἐκκλησία, πέραν ἀπὸ τὴν ὑλικὴ βοήθεια καὶ συνδρομὴ, πρέπει μὲ τὴν διδαχὴ της νὰ τονώσει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐμφυσώντας σ' αὐτὴν δυνατὴ πίστη καὶ ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεό. Ἐτσι ἡ οἰκονομικὴ κρίση θὰ γίνῃ αἰτία πνευματικῆς προόδου χριστιανῶν μας, τοὺς ὁποίους, στοὺς χαλεπούς αὐτοὺς καιροὺς πού ζοῦμε, πρέπει νὰ τοὺς ἐτοιμάζουμε καὶ διὰ τὸ μαρτύριό ἀκόμη. Ἄν σ' αὐτὸ δέν ἐπιτύχουμε ὡς Ἐκκλησία μικρὰ ἔχει σημασία ἡ ὑλικὴ μας προσφορὰ στοὺς πενομένους. Μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δίδαγμα θέλω νὰ τελειώσω προσφέροντας ἓνα ὠραῖο κείμενο ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Πρόκειται γιὰ τὸν 4ο Ψαλμὸ τοῦ Ψαλτηρίου. Ὁ Ψαλμὸς αὐτὸς εἶναι δύσκολος στὴν ἐρμηνεία του. Ὁ ψαλμωδὸς εἶναι κάποιο ἐπίσημο πρόσωπο καὶ μάλιστα, κατὰ τὴν ὑπόθεση τῶν ἐρμηνευτῶν, εἶναι Ἀρχιερεὺς. Ὁ Ἀρχιερεὺς λοιπὸν αὐτὸς, ὁ συνθέτης καὶ ποιητὴς τοῦ Ψαλμοῦ, φαίνεται περίλυπος, γιατί ἄνδρες, τοὺς ὁποίους παριστᾷ ὡς «βαρυκάρδιους», ὡς «ἀγαπῶντας τὴν ματαιότητα» καὶ ὡς «ζητοῦντας τὸ ψεῦδος» (στίχ. 3), στρέφονται ἐναντίον του καὶ τὸν κατηγοροῦν. Ἀλλὰ ὁ ποιητὴς μας ἔχει πείρα ἀπὸ προηγούμενα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα, ὅταν τὸν κατηγοροῦσαν καὶ τὸν συκοφαντοῦσαν, ἢ, τέλος πάντων, ὅταν εἶχε κάποια θλίψη, κατέφευγε στὸν Θεό καὶ εὑρισκε σ' Αὐτὸν παρηγορία καὶ λυτρωμό. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει τὴν ἀρχὴ τοῦ Ψαλμοῦ του: «*Ὡς ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέ μου ὁ Θεός τῆς δικαιοσύνης. Ὡς ἐν τῇ θλίψει ἐπλάτυνας μοι*» (στίχ. 2). Ἐτσι καὶ τώρα, στὴν παρούσα θλίψη του ὁ ποιητὴς γιὰ τὴν ταλαιπωρία του ἀπὸ

τούς ἐχθρούς του, καταφεύγει στόν Θεό καί λέγει: «Οἰκτείρησόν με καί εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου» (στίχ. 2β). Εἶναι δέ τόσο τονωμένος ἀπό τήν προσευχή του, ὥστε ἀπευθυνόμενος στούς κατηγορούς του τούς λέγει μέ θαρρετά: «Γνωῶτε ὅτι ἐθαυμάστωσε ὕριος τόν ὄσιον αὐτοῦ. ὕριος εἰσακούσεται μου ἐν τῷ κεκραγέναι με πρός αὐτόν» (στίχ. 4). Συμβουλεύει ὁμως τούς κατηγορούς του ὁ ποιητής λέγοντας σ' αὐτούς, ἄς ὀργίζονται, ἂν θέλουν, ἐναντίον του, ἀλλά μέχρι σημείου, ὥστε νά μήν ἐκδηλώνουν τήν ὀργή τους αὐτή μέ λέξεις καί πράξεις ἐναντίον του. Συμβουλεύει αὐτούς πάλι λέγοντας, ἄς σκευωροῦν ἐναντίον του, ἂν θέλουν, ἀλλά νά κρατοῦν τά σχέδιά τους φυλακισμένα στήν καρδιά τους, στούς κοιτῶνες τους, καί νά μήν τά ἐκτελοῦν. Τό κείμενό μας, κείμενο τῶν Ο', τό ὁποῖο φέρεται ὀλίγον τεταραγμένο καί ἐρμηνεύεται καλύτερα μέ τήν βοήθεια τοῦ ἀντιστοίχου Ἑβραϊκοῦ, λέγει: «Ὀργίζεσθε καί μή ἁμαρτάνετε. Λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν καί ἐπί ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε» (στίχ. 5).

Τί ἀκριβῶς ἔλεγαν οἱ κατήγοροι στόν ποιητή, δέν μποροῦμε νά τό διαγνώσουμε καθαρά ἀπό τό κείμενο. Τό θέμα ὁμως καί ἡ ὑπόθεση τοῦ Ψαλμοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπό τό κείμενο, εἶναι τό ἐξῆς: Στά χρόνια τοῦ Ψαλμωδοῦ εἶχε συμβεῖ στό κράτος οἰκονομική κρίση καί πτώχευση. Οἱ κατήγοροι τοῦ ποιητοῦ μας κατέφευγαν σ' αὐτόν, στόν Ἀρχιερέα, καί τοῦ ἔλεγαν: «Τίς δείξει ἡμῖν τά ἀγαθά;» (στίχ. 7). Καί ὅταν ἔλεγαν «ἀγαθά» ἐνοοῦσαν βέβαια τά ὑλικά ἀγαθά. Ἐνοοῦσαν, ὅπως διαβάζουμε παρακάτω, νά χορτάσουν «ἀπό καρποῦ σίτου, οἴνου καί ἐλαίου» (στίχ. 8). Σ' αὐτό τό αἴτημά τους, τό ὁποῖο διέδιδαν, ὥστε νά τό λέγουν πολλοί («πολλοί λέγουσι», στίχ. 7α), ὁ ποιητής μας, ὡς πνευματικός ἄνθρωπος, συνιστᾷ τήν προσευχή καί τό ἀκούμπημα στόν Θεό. Κάνετε προσευχή, τούς λέγει, καί ἐλπίσατε στόν Θεό: «Θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης καί ἐλπίσατε ἐπί ὕριον» (στίχ. 6). Γιά τόν ποιητή μας ἀπό τήν προσευχή ἔρχεται φῶς, τό φῶς τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, πού γλυκαίνει τήν θλιμμένη καί πονεμένη ψυχή. Μέ θερμή τήν πίστη καί ὑπερηφάνεια γιά τόν Θεό του λέγει τώρα ὁ ποιητής μας μέ πάλλουσα καρδιά: «Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τό φῶς τοῦ προσώπου σου, ὕριε» (στίχ. 7β). Αὐτή ἡ ἰδέα τοῦ ποιητοῦ μας, πού οἱ ἐρμηνευτές, ξαναλέγω, τόν ὑποθέτουν Ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὑπέροχη. Μᾶς λέγει ὅτι ἡ πίστη στόν Θεό καί ἡ ἐλπίδα σ' Αὐτόν κάνει τόν ἄνθρωπο νά ὑπερπηδήσει καί τίς ὑλικές του ἀνάγκες

καί νά νοιώθει χορτασμό καί μέ τά ὀλιγοστά ὑλικά του ἀγαθά. Οἱ ἐχθροί ὅμως τοῦ Ἀρχιερέως ποιητοῦ τόν ἐνέπαιζαν γιά τό κήρυγμά του αὐτό καί ἔλεγαν, ἀντίθετα πρὸς αὐτόν, ὅτι ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τό νά πλουτίσουν («ἐπληθύνθησαν») καί νά χορτάσει ὁ στόμαχός τους «ἀπό καρποῦ σίτου, οἴνου καί ἐλαίου». Τό κήρυγμα τοῦ ποιητοῦ μας, τό ὁποῖο προσωπικῶς ἐβίωνε, ἦταν ὅτι ἡ χαρά καί ὁ χορτασμός στόν ἄνθρωπο ἔρχεται μέ τήν ἐλπίδα στόν Θεό καί τήν προσευχή σ' Αὐτόν («Ἐδωκας εὐφροσύνην εἰς τήν καρδίαν μου», στίχ. 8α). Μέ αὐτά, μέ τήν προσευχή καί τήν ἐλπίδα στόν Θεό, ἔρχεται στόν ἄνθρωπο χαρά περισσότερο ἀπό τήν χαρά πού νοιώθουν ὅσοι χορταίνουν «ἀπό καρποῦ σίτου, οἴνου καί ἐλαίου» (στίχ. 8).¹⁶

Πραγματικά! Ἡ χαρά τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου πού προέρχεται ἀπό τήν ἐλπίδα καί πίστη στόν Θεό δέν μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τά γήινα ἀγαθά. Ἡ ἴδια ἰδέα προσφέρεται καί ἀπό ἄλλον Ψαλμωδό, ὁ ὁποῖος λέγει «κρεῖσσον τό ἔλεός σου ὑπέρ ζωάς» (Ψαλμ. 62,4)! Παραπάνω δηλαδή ἀπό ὅλα τά ἀγαθά καί ἀπό αὐτήν ἀκόμη τήν ζωή μας εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. « κρεῖσσον τό ἔλεός Σου ὑπέρ ζωάς»!

Αὐτή ἡ ἰδέα τῆς πίστεως καί τῆς ἐλπίδος στόν Θεό, τήν ὁποία μᾶς χαρίζει ὁ Ψαλμωδός μας, ὡς λύση τοῦ οικονομικοῦ προβλήματος τῆς ἐποχῆς του, ἀποτελεῖ λύση γιά κάθε οικονομική στέρηση καί λύση βεβαίως γιά τήν ἐποχή μας στό οικονομικό πρόβλημα πού ἔχουμε. Μέ τό ἀκούμπημα στόν Θεό νοιώθει ἥρεμος καί εὐτυχισμένος ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτό καί ὁ ποιητής μας ἀναπαυμένος στήν πίστη τοῦ Θεοῦ του, λέγει στό τέλος τοῦ Ψαλμοῦ ὅτι πάει τώρα ἥρεμος νά κοιμηθεῖ καί θά κοιμηθεῖ μέ εἰρήνη, χωρίς ἀγωνία καί ταραχή. «Ἐν εἰρήνῃ ἐπί τό αὐτό κοιμηθήσομαι καί ὑπνώσω» (στίχ. 9), λέγει. Εἶναι αὐτό πού λέγουμε ἐμεῖς στήν Παναγία μας: «Τήν πᾶσαν ἐλπίδα μου εἰς Σέ ἀνατίθημι, Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, φύλαξόν με ὑπό τήν σκέπην Σου»!

Εὐχαριστῶ, Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτε καί Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Πατέρες Ἀρχιερεῖς, διότι μέ ἀκούσατε. Συγγνώμην διά τήν μακρότητα τοῦ λόγου μου. Εἶμαι ἔτοιμος νά ἀνακαλέσω θέση ἢ θέσεις τινάς τῆς εἰσηγήσεώς μου, τίς ὁποῖες θά μοῦ ὑποδείξετε ὡς μή ὀρθάς, ἀρκεῖ ὅμως αὐτό νά ἔχει ἀγιογραφικό καί πατερικό στηριγμό.

Δημητσάνα 8 Ὀκτωβρίου 2013

1. Βλ. Μεθοδίου, Συμπόσιον ἢ περί ἀγνείας, Λόγος α', IV ΒΕΠ 18,20.19.

* Γιά τούς ἐπιθυμοῦντας θεολογική μελέτη καί σπουδή στήν περὶ γάμου διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραπέμπω πρῶτον μὲν στήν παλαιά ώραία μελέτη τοῦ Διδασκάλου Βασιλείου Βέλλα, Ὁ Ἰσραηλιτικός γάμος, Ἀθῆναι 1935, ἔπειτα δέ στά διάφορα ξενόγλωσσα βιβλικά λεξικά, παλαιότερα καί νεώτερα. Ὡς ἀξιόλογες εἶδαμε τίς μελέτες στό Interpreter's Dictionary of the Bible (στό λῆμμα marriage) καί στό Dictionnaire De La Bible (ἐκδοθέν ὑπό τοῦ F. Vigouroux, στό λῆμμα mariage). Ὁμοίως βλ. καί Μ. Σιώτη μελέτην του, Ὁ Γάμος κατά τήν Ἁγίαν Γραφή, εἰς Θρησκευτικήν καί Ἠθικήν Ἐγκυκλοπαίδειαν, τόμ. 4, στ.197-205.

2. Ἡ Γένεση τό λέγει ἀπλᾶ «καί ἔδωκε καί τῷ ἀνδρί αὐτῆς μετ' αὐτῆς καί ἔφαγον» (3,6). Τό ἐπιτακτικό τῆς Εὐας «φάγε», πού γράφω, τό ἐξάγω ἀπό τόν λόγο τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὅτι «Ἀδάμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δέ γυνή ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν» (Α' Τιμ. 2,24). Αὐτό ὑποδηλώνει ὅτι ἀρχικά ὁ Ἀδάμ θά ἀντέτεινε στήν πρόταση τῆς γυναικός του γιά τήν βρώση τοῦ ἀπογορευμένου καρποῦ («Ἀδάμ οὐκ ἠπατήθη»), ἀλλά τελικά, μέ τήν ἐπιμονή της, ὑπετάγη.

3. «Τῷ δέ Ἀδάμ οὐχ' εὐρέθη βοηθός ὅμοιος αὐτῷ», Γεν. 2,20.

4. Εἰς τήν Γένεσιν λόγος Δ', εἰς ΑΑΠ 52, 659 DE σ. 131.

5. Ἡ προσφυγή στήν παλλακίδα, πού παρατηρεῖται κατά τήν ἐποχή τῶν Πατριαρχῶν, γινόταν λόγω τῆς στειρότητας τῆς συζύγου, καί ἔχει ἐπίδραση ἀπό τόν Κώδικα τοῦ Hammurabi τῆς Μεσοποταμίας.

6. Μέ τίς λέξεις rehem (Ἰσμ. 1,11) καί beten (Ἰώβ 19,17).

7. Γεν. 3,16. 18,12. Ἐξ. 21,3. Ἐξ. 20,17. 21,22. Γι' αὐτό καί μόνον ὁ ἄνδρας, ὡς ba'al, ἔχει τό δικαίωμα νά ζητήσῃ τήν λύση τοῦ γάμου, «νά ἀπολύσῃ» τήν σύζυγό του, ὅπως ἐλέγετο, ἐνῶ αὐτή δέν ἔχει τέτοιο δικαίωμα· Δευτ. 24,1-4.

8. Λόγω αὐτῆς τῆς κατωτέρας, ὅπως ἐνόμιζαν, θέσεως τῆς γυναίκας, βαριές ἦταν καί οἱ ἐργασίες πού αὐτή ἦταν ἀναγκασμένη νά ἐκτελέσει. Ὁ Βέλλας λέγει: «Αὐτή θά ἐγείρετο ἐνωρίς νά ἀλέσῃ τόν σῖτον, αὐτή θά ἔφερε ἐπί τῶν ὤμων τήν ὕδριαν ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ χωρίου (Γεν. 24,15. Α' Βασ. 9,11), αὐτή θά παρεσκεύαζε τόν καθημερινόν ἄρτον, αὐτή θά

μετέβαινεν εἰς τὴν πηγὴν πρὸς πλῦσιν τῶν ἐνδυμάτων, αὐτὴ θὰ ἐφρόντιζε διὰ τὴν τακτοποίησιν τοῦ οἴκου, αὐτὴ καὶ διὰ τὰ τέκνα, αὐτὴ πολλάκις θὰ ἔβοσκε τὰ ποίμνια (Γεν. 29,9. Ἔξ. 2,16) καὶ πρὸς καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ αὐτὴ θὰ μετέβαινεν, αὐτὴ πάλιν θὰ ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν τὰς ὀπώρας καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη πρὸς πώλησιν, ἐνῶ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς θὰ ἐβάσταζεν τὸ κλαυθμυρίζον βρέφος, ὡς ἀκριβῶς καὶ σήμερον ἢ αὐτὴ ζωὴ ἐκτυλίσσεται ἐν Παλαιστίνῃ» (Ὁ Ἰσραηλιτικὸς γάμος, Ἀθήναι 1935, σ. 28).

9. Βλ. Δ. Μπαλάνου, *Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν ταῖς Θρησκευταῖς καὶ ἰδίως ἐν τῷ Χριστιανισμῷ*, Ἀθήναι 1910 καὶ Π. Μπρατσιώτου, *Ἡ γυνὴ ἐν τῇ ἱεραῖ ἰβλῶ*, Ἀλεξάνδρεια 1923. Ὁ Διδάσκαλος Βέλλας παραπέμπει καὶ στὴν μελέτη ἑνὸς Ν. Σαριπόλου, *Σχεδιάσμα περὶ τῆς κατὰ διαφόρους τόπους καὶ χρόνους καταστάσεως τῆς γυναικὸς* («Ἀθήναιον» 1872 σ. 66 ἐξ.). Πρὸς τοῦτοις βλ. καὶ Ν. Μπρατσιώτου, *Ἡ θέσις τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ εἰς τὴν ἐγγύς Ἀνατολήν*,⁶ Ἀθήναι 1997.

10. Ἡ μητέρα τῶν πολλῶν παιδιῶν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη εἶχε τὴν καλὴ ἐλπίδα ὅτι κάποιος τῆς παιδί ἢ οἱ ἀπόγονοί του, θὰ εἶναι ὁ Μεσσίας.

11. Κατὰ τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ στόχο τοῦ γάμου, τὸ νὰ ἀποσυνδέσει τὸ ἀνδρόγυνο τὴν σαρκικὴ ἡδονὴ ἀπὸ τὴν κεκνογονία θεωρεῖται παράχρησις ἢ κατάχρησις καὶ λοιπὸν κακία. Ἔτσι, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος: « ακία ἐστὶν ἢ ἐσφαλμένη κρίσις τῶν νοημάτων, ἢ ἐπακολουθεῖ ἢ παράχρησις τῶν πραγμάτων. Οἷον ἐπὶ τῆς γυναικὸς, ἢ ὀρθὴ κρίσις τῆς συνουσίας ὁ σκοπὸς ἐστὶ τῆς παιδοποιΐας. Ὁ οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν ἀποβλέψας ἐσφαλὴ περὶ τὴν κρίσιν, τὸ μὴ καλὸν ὡς καλὸν ἠγησάμενος. Ὁ γοῦν τοιοῦτος παραχρῆται γυναικί συνουσιαζόμενος». Περί ἀγάπης 2,17. MPG 90,989AB.

12. Χριστιανικὴ Ἠθικὴ σελ. 222. Βλ. καὶ ὅλο τὸ σχετικὸ κεφάλαιον, *Γάμος καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ*, σελ. 214-240.

13. Ὁμιλία *Περὶ τοῦ μὴ δημοσιεύειν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν*, εἰς ΑΑΠ 20,349D.

14. Τὸ κείμενον τῶν Ὁ ἔχει: «Ἡπάτησάς με, ὕριε, καὶ ἠπατήθην». Τὸ «ἀπατῶ» ἐδῶ ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ «θέλω», διότι εἶναι ἀνάρμοστο γιὰ τὸν Θεὸ νὰ ἀποδώσουμε τὸ ρῆμα αὐτὸ μὲ τὴν κύρια ἔννοιά του. Εἶναι τὸ τροπᾶριον πού λέγουμε ἐμεῖς στὴν λατρεία μας: «Ἐθελεξας πόθω με

Χριστέ καὶ ἡλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι!»!

15. Ὁ οβ' Κανὼν τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου λέγει: «Μὴ ἐξέστω ὀρθόδοξον ἄνδρα αἰρετικῇ συνάπτεσθαι γυναικί, μήτε μήν αἰρετικῷ ἀνδρὶ γυναικὰ ὀρθόδοξον συζεύγνυσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ φανείη τι τοιοῦτον ὑπὸ τινος τῶν ἀπάντων γινόμενον, ἄκυρον ἡγεῖσθαι τὸν γάμον, καὶ τὸ ἄθεσμον διαλύεσθαι συνοικέσιον· οὐ γάρ χρή τὰ ἄμικτα μιγνύναι, οὐδέ τῷ προβάτῳ λύκον συμπλέκεσθαι καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ μερίδι τὸν τῶν ἀμαρτωλῶν κληῖρον· εἰ δέ παραβῇ τις τὰ παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα, ἀφοριζέσθω».

16. Σημειῶνω ὅτι ἡ σωστὴ ἐρμηνεία τοῦ στίχου δίδεται μὲ τὴν ἀντιπαραβολή τῶν δύο κειμένων, Ἑβραϊκοῦ καὶ Ἑβδομήκοντα (Ο').